

Qayıdış: Zəngəzurun gerçək hekayəsi

Zəngəzur – tarix boyu Azərbaycan torpağı olmuş, dövlətçilik ənənəmizin ayrılmaz parçası kimi formalaşmış ərazi – ötən əsrin əvvəllərindən siyasi gərginliklərin, coğrafi dəyişikliklərin və strateji oyunların mərkəzinə çevrilib. Vətən müharibəsində əldə etdiyimiz qələbə ilə bu torpağın – Zəngəzur dəhlizinin – bərpası üçün tarixi fürsət yaranmışdır. Lakin dəhlizin açılması müxtəlif bəhanələrlə gecikdirilir. Bu ləngimənin kökündə isə Zəngəzurla bağlı tarixi ədalətsizliklər və geosiyasi manipulyasiyalar dayanır.

Zəngəzur Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi idi

Tarixi sənədlər sübut edir ki, Zəngəzur ötən əsrin əvvəllərində Azərbaycanın tərkib hissəsi olaraq beynəlxalq səviyyədə də qəbul edilirdi. 1919-cu il noyabrın 17-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Baş naziri Nəsim bəy Yusifbəyli Antanta qüvvələrinin nümayəndəsinə cavab olaraq bəyan edirdi: “Zəngəzur Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir. Bu, Antanta komandanlığı və ABŞ nümayəndəsi Haskel tərəfindən də təsdiqlənib.”

O, həmçinin Ermənistanın əhəmiyyətli ərazilərinə əməl etmədiyini, əksinə, Zəngəzura qoşun yeridərək bölgədə qarşıdurmanı alovlandırıdığını qeyd edirdi. Baş nazirin sözlərinə görə, Azərbaycan hökuməti 60 minə yaxın müsəlman qaçqının öz yurd-yuvasına qaytarılmasını və bölgədə sabitliyin bərpasını qarşısına məqsəd qoymuşdu.

Azərbaycan Xalq Cümhuriy-

yəti parlamentinin sədri Əlimərdan bəy Topçubaşov isə 1918-ci ildə İstanbulda Osmanlı rəsmilərinə bildirdi ki, ermənilərin ortaya atdığı Qarabağ məsələsi yalnız bir neçə kəndlə deyil, bütöv dörd qaza – Şuşa, Cəbrayıl, Cavanşir və Zəngəzurla bağlıdır. O, ermənilərin bu ərazilərdə yerli əhali olmadığını, sonradan köçürülmüş olduqlarını vurğulayırdı.

Tarixi təxribat və qanlı hadisələr

Azərbaycan hökuməti 1919-cu ildə bölgədə yaranmış gərginliyi nəzərə alaraq, Şuşa, Cavanşir, Cəbrayıl və Zəngəzur qəzalarını əhatə edən Qarabağ general-qubernatorluğu yaradaraq Xosrov bəy Sultanovu bu vəzifəyə təyin etdi. Ermənilər bu addıma etiraz etsələr də, hökumət onların iddialarını əsassız sayaraq öz hüquqlarını qorudu.

Lakin erməni-daşnak silahlı dəstələri bölgədə sülhə imkan vermədi. 1919–1920-ci illərin qı-

şında Zəngəzurdə baş verən qanlı hadisələr – dinc əhəlinin qətlə yetirilməsi, kəndlərin dağıdılması Ermənistanın bu torpağı Azərbaycandan qoparmaq üçün atdığı amansız addımlardır.

Stalin və “erməni pəzi” planı

1920-ci il noyabrın 16-da İosif Stalin Vladıqafqazdan Leninə göndərdiyi məxfi teleqramda açıq şəkildə bildirirdi ki, Ermənistanı sovetləşdirməklə “erməni pəzi” vasitəsilə Türkiyə ilə Azərbaycanın əlaqəsi kəsilməlidir. Stalin bölgədə üçtərəfli təhlükədən danışdı: cənubdan İngiltərə, qərbdən Türkiyə, şimaldan Gürcüstan. Bu təhlükələrin qarşısını almaq üçün isə Ermənistanın geosiyasi “bastion”a çevrilməsi planlaşdırılırdı. Nəticə etibarilə, sovet imperiyası Zəngəzurun Ermənistanə verilməsinə şərait yaratdı.

Erməni mətbuatı, o cümlədən “Aşxatavor” qəzeti də bu bəyanatın Moskvadan gəldiyini, Azərbaycanın zəif vəziyyətindən istifadə edildiyini və bu qərarın ermənilərin maraqlarına xidmət etdiyini açıq yazırdı.

Prezident İlham Əliyevin Zəngəzura baxışı

Bu gün Qarabağ və Şərqi Zəngəzur işğaldan azad olunub və bərpa-quruculuq işləri sürətlə gedir. Prezident İlham Əliyev 2025-ci il

yanvarın 7-də verdiyi müsahibədə bildirmişdi: “Həm Qarabağ, həm Şərqi Zəngəzur və eyni zamanda Naxçıvan Muxtar Respublikası vahid bir böyük məkana çevrilməlidir.”

Bu konsepsiya tarixi birliyin bərpası ilə yanaşı, iqtisadi və sosial sintezə də yönəlib. Prezident Qərbi Azərbaycana qayıdışın labüdlüyünü vurğulayaraq bu məsələdə dövlət dəstəyinin davam edəcəyini bəyan etmişdi.

İqtisadi integrasiyanın qızıl halqası

2020-ci il 10 noyabr tarixli üçtərəfli Bəyanata əsasən, Ermənistan Azərbaycanla Naxçıvan arasında nəqliyyat əlaqəsini təmin etməyə razılaşıb. Bu, faktiki olaraq Zəngəzur dəhlizinin reallaşmasına yönəlmiş razılaşmadır.

Prezident İlham Əliyev bu dəhlizin yalnız region üçün deyil, beynəlxalq ticarət üçün də global əhəmiyyət daşıdığını xüsusi vurğulamışdır. Onun sözlərinə görə, Zəngəzur dəhlizi artıq “dünyada qəbul edilmiş termindir”.

Bu dəhlizin reallaşması Orta Dəhlizlə birləşərək Çin–Avropa ticarətinin mühüm keçid nöqtəsinə çevriləcək. Süveyş kanalı ilə 20 min kilometr yol gedən yük gəmilərindən fərqli olaraq, Orta Dəhliz vasitəsilə 12 günə və 7 min kilometrə yüklərin çatdırılması mümkün olacaq. Bu da zaman və vəsaitə qənaət deməkdir.

Zəngəzur dəhlizi ildə 35 milyon ton yükün daşınmasına imkan verəcək. Bu, həm Azərbaycanın tranzit gəlirlərini artıracaq, həm də Naxçıvanın iqtisadi integrasiyasını təmin edəcək. Yerli istehsal, turizm, investisiya və ortaqlayihələr üçün yeni imkanlar açılacaq.

Sülhə aparan yolun adı – Zəngəzur dəhlizi

Zəngəzur dəhlizi təkcə iqtisadi deyil, həm də siyasi və sosial baxımdan regionun sabitliyi üçün önəmlidir. Dəhlizin açılması bölgədə təhlükəsizliyin möhkəm-

lənməsi, millətçi düşüncələrin zəifləməsi və yeni münafişlərin qarşısının alınması deməkdir. Dayanıqlı iqtisadi inkişaf isə dayanıqlı sülhə aparan yoldur.

Nəticə

Zəngəzur dəhlizi bir vaxtlar xəyanətlə əldən alınan, bu gün isə qətiyyətlə geri qaytarılan strateji bağlantıdır. O, həm Azərbaycanın dövlət iradəsinin simvoludur, həm də bölgədə yeni dövrün – sabitlik, əməkdaşlıq və rifah dövrünün təməlidir.

Vaqif ƏLİ